

NOGAY TÜRKLERİNDE ÖLÜM İLE İLGİLİ İNANÇLAR VE AĞITLAR

Belief and Lament among Deaf among Noghai Turks

Ö

Nogay Türklerinde ölüm töreni, çeşitli geleneklerin yerine getirildiği önemli bir törendir. Ölümünden sonra ölenin yakınları üzüntülerini, feryatlarını, götlerini dile getirirler. Bu çalışmada Nogay Türklerinde ölüm ile ilgili inançlar incelenmiştir. Nogay Türkleri götleri bozdu demektedirler. Ağ dolu olduğu söylenen bozdukları ile Nogay Türklerinin söylediği bozdukları kelime olarak kökten gelmektedir. Bu çalışmada Nogay Türkçesiyle yazılan bozdukları tespit edilmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Ağıt, bozdukları v, Nogay Türklerinde ölüm.

The funeral ceremony among Noghai and Turks is an important ceremony that various traditions are practiced. The relatives of the deceased person express their sorrows, they lament for the deceased. In this study the beliefs of Noghai and Turks about death are analyzed. Noghai and Turks name their laments as "bozdukları". The word "bozdukları" comes from the same etymon of the word "bozdukları", the laments of Ağ dolu. In this study the "bozdukları" words are written in Noghai and Turkish are determined and transferred into Turkey Turkish.

Lament, Bozdukları v, The deaf among Noghai and Turks.

Eski çağlarda beri hemen hemen bütün toplumlarında ölenin arkasında yas töreni yapılmış ve götleri verilen şiirler söylenmektedir. Ağıtları da rana-nımda ölüm şiirleri sayılmakla beraber; geniş anlamda, içinde acı, üzüntü bulunan her konuda ortaya çıkmış şiirlerdir (Kaya 1999: 243).

Şükrü Elçin'e göre; ağıt; insanın ölüm karşısında ki veyahut çalınsız bir yarımını kaybetme korkusu, telaşı ve heyecanı anlamında ki üzüntülerini, feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini düzenli veya düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülerdir (Elçin 1986: 290).

Ağıt, Türkçe Sözlük'te de ölen bir kimsenin gençliğini, güzelliğini, iyiliklerini, değerlerini, arkadaşlıklarının acı rını veya büyük felaketlerin etkilerini dile getiren söz veya okunan

ezgi, yazılan yazı, şair, mersiyelerdir (Türkçe Sözlük 1988: 23).

Türklerde göt söyleme geleneği, ilk çağlarda beri var olmuş ve tarihin çeşitli devirlerinde çeşitli Türk boyları tarafından günümüze kadar yazılmış bir gelenektir (Kaya 1999: 247-248).

Orta Asya'da yazılan Türk toplulukları İslamiyet'ten önce ölümleri için "yug" törenleri yapıyor ve bu törene çok önem verirdiler. Ölünün yakınına t, koyun, sığır cinsinden kurban keser, törene gelenlere yemek verirdiler. Defin günü de ölü şahısları ilk gün olduğu gibi kurban keserdi. Şairler ise hem tören hem de defin sırasında şair denilen ölüm şiirleri söylerlerdi (Kaya 1999: 248). Eski Türkçeden günümüze kadar gelen Diğneri Lüğati-Türk'teki Alp Er

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, dileker@gazi.edu.tr

dolu, Güney Doğu Anadolu dolu ve Doğu Anadolu dolu'nun başlıca tısı ile Batı Anadolu dolu'nun doğusunda şiret kavga dolusu, kın dolusu - dolusu şakma çerçemesi, gurbet, başlılık ve ölüm gibi konular bozlukların konusunu oluşturur. Bunun göre bozluklar geleneksel başlık müziğimizin en karakteristik ve en ortak ezgilerini ihtiyacı eden bir uzun başlık formudur (Kuş 2005: XI-XII). Anadolu'da söylendiği yer, Kırşehir ve Kırkkale-Keskin olan bozluklar; çoğunlukla Türkmenlerin şiret kavga dolusunda, düğün, toy gibi eğlencelerde, muhabbetlerinde söylenmektedir. Bozlukların konuları söylendiği ortama göre değişmektedir. Türk insanının başlık rekeleri, mişacı, yiğitliği, insanı verdiği değer, vatan ve vatan sevgisi, şakma dolusu, başlılık ve ölümü; sevdiği kız kavuşmasını vatan yığidin feryadı, sızlı başlık sreti çeken bir insanın feryadı bozlukların dile getirilir (Kuş 2005: XI-XII).

Anadolu'da bugün söylenen *bozlaklar*; kelime olarak Eski Anadolu Türkçesindeki *buzla-* ile Nogay Türklerinde ve diğer Türk başlıklarında başlık ifadesi eden *bozlaklar* ile aynı kökten gelmektedir. Başlık Bilge Tokel'in bildirdiğine göre (Tokel 1999: 78-79) bir Kırgız başlık türküsünde "Boş sını ölgen tüyüdey/bozlu y bozlu y kıldım men (Yrusunu yitirmiş bir deve gibi feryat fign içinde kıldım" ve bir Kazak başlık türküsünde yer alan "Boş sını ölgen nardı y bozlu kopuz" (Yrusu ölen deve gibi feryat et kopuz) (Kuş 2005: XIV) ifadeleri *bozla-* fiilinin Türk dünyasında yaygın bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. "Boş sını ölen tüye" vatan "Yrusu ölen deve" ve "devenin böğürmesi gibi" ifadesi Nogay bozluğunda da sıkça geçmektedir. Anadolu'da riya yete göre "Erkek deve, dişi devenin kokusunu çok uzatıp bozlu r, böğürür; dişi deve de onun karşılık verir. Erkek devenin bozluğunda sını

'bozlu k', dişi devenin karşılık vermesinden 'mavı' kavma rı ortay çıkmıştır. Mavı, dişi devenin diğer bir adıdır. Türk başlık müziğinde uzun başlık türleri veya rızlı olarak bilinen 'bozlu k' ve 'mavı' kavma rı böyle doğmuştur denilebilir." (Kuş 2005: XIII).

Bozluğları Nogay Türkleri arasında nesilden nesile aktarılan kavma kıldır. Bu başlık rızı ölenlerin rızı sını değil, çekilen sıkıntıları ve özellikle de Nogay Türklerinin Ruslardın gördükleri zulümler için de söylenmektedir (Kösoğlu, 1990: 380). Bozluğları herkes söyleyemez. Nogay Türkleri arasında bozluğları ustaları vardır. Bunların başlık işini meslek edinmiş kişilerdir. Onların söylediği bozluğları duyulduğu zaman kimse göz yaşlarını tutmaz. Söylene söylene geliştirilerek değişen, çeşitlenen ve son başlık lineaları bu başlık rızın sözleri her zaman insanı hüznendirir. Dobruca Nogay rızında başlık rızı, ölümlü vatan kınları sızlı olarak kıldır söylerler (Mhamud 1986: 188). Başlık köylerde de bozluğları bu başlık rızı okur (Kuş 1999: 250). Günümüzde eski bozluğların yayrınları ölen kişilerin evlerinde başlık söylenmektedir.

Son zamanlarda Nogay Türkleri arasında başlık olma yeni başlık rızı kılma kıldır. Köylerde başlık söyleyenler arasında başlık (Kuş 1995: 150).

Rusların ölümleri başlık gömmek konusunda başlık rızı başlık men Nogay Türkleri kendi başlık detlerini başlık mışlardır. Ruslar; Rusya Federasyonu'nda ki diğer şehirlerde başlık vatan Nogay Türkleri öldüğünde de aynı başlık rızı başlık k, Nogay rızın kendi memleketlerinde gömmelerine izin vermemişler ve başlık rızın, ölenin vatan rızını başlık ndırma kıld tehdit etmişlerdir.

Bir Nogay Türkü öldüğü zaman yedisinde, kırkıncı, elli ikinci gecesinde, yüzüncü gününde ve ölüm yıldönümün-

de du a r okunur. Özellikle kırkıncı gün önemlidir ve herkes ölüsüne du a r ettirir. Ölüm yıldönümünde de yine Kur' n okunur. E kirlere ölenin eşy a rı verilir.

Bun a n 30-40 yıl öncesine k d r bir kişi öldükten son a tor b tor b çörek d - ğıtılır, gelenlere et yedirilir, çorb a içirilir, t tlı sunulurdu. Çocuk a simit, çörek verilir. E kirlere, düşkünlere, öksüzlere sey p k a z n m k için du yeme ği d - ğıtılırdı. Bu; en a z yüz elli, iki yüz tor b yemeklik m a l zeme demektir. Y a p a n yiyecekler b sit çörekler ol m a zdı, çiko - l a t lı çörekler y a p ılırdı. Bu konuda No - ğ y Türkleri birbirleriyle y a r ışırdı r, biri diğ erinden a s a ğı k a l m a m k için d a iyisini y a p m a y a ğ l ışırdı. Günümüzde No ğ y Türklerinin ekonomik durumu eskiye o r n a kötüdür. Bu yüzden kimse bu tür şeyler y a p m a m a k t a , gelenlere ço ğ unluk a s a dece ğ y 1 verilmektedir.

Bugün D a ğ ışı t n' d a y a y a n No ğ y Türkleri ise ölenin a r k sınd a n y a p a n törenleri Kub n' d a y a y a n a r gibi y a p -

m a m a k t a d ır l r. D a ğ ışı t n No ğ y a r ının s a y ısı Kub n' d a kilerden iki k a t f z l dır. D a ğ ışı t n No ğ y a r ı ölenlerinin a rd ın - d a n, b s a ğ l ışı t a gelenlere b a l et ye - dirmekte, çorb a içirmekte, t tlı ik r m etmektedirler. On l r Kub n' d a y a y a n - l r gibi du y a z ik r m a geçiştirmezler.

Eskiden sert k a y a d n me z r t a s ı kestirilir, üstüne du a r y a zdırılır, n a - k ışı l r y a p ılırdı. Günümüzde de ğ r nit - ten, mermerden çok güzel me z r t a s l r ı y a p ılm a k t a dır. Me z r l a r iyi b a k ılm a k - t a dır. Bun l r ın hepsi ölüye duyul a n s a y - ğ ı d n d a y ıdır.

No ğ y Türkleri dinlerine çok b a ğ - lıdır. Ölümün H a k' t a n gelece ğ ine im a n eder ve ölümden kork m a z l r. Onun için de No ğ y a r "Ecel verirse im a n d a ver - sin" diye Al l h' t a n dilekte bulunur l r.

Ölenlerin a r k sınd a n söylenen bo z - l v l r; ölen kişiye göre çeşitlilik göster - mektedir. Mesel a bir ev s a hibi, birinin o ğ lu veya genç bir gelinin ko ğ s ı öldü - ğ ünde söylenen bo z l v l r f r k l f r k lıdır. Bo z l v l r d n b z l r ı ş un l r dır:

Ö

Al l k ö n i l i n d i hoř körsin,
Yennettin keñ s a r ın bos bersin,
Öziñnen k a l g n b a l a r,
Begene bolsın, berk bolsın.
Ar isleri oñ bolsın
A ğ a r a t b a y a g n yurt bolsın,
Alimler du y k ı l g n ü y bolsın...

Al l h gönlünü hoř görsün.
Cennetini geniş, s a r ını boş versin.
Senden k a l n çocuk l r,
Bey olsun, s a ğ l k lı olsun.
Her işleri yolund a gitsin.
A ğ a r m a t b a ğ l d ığı yurt olsun.
Alimlerin du y etti ğ i ev olsun.

Ö

Bu keře men tüs kördim,
Bir alemet is kördim:
Alkımın a n a ltan tüymem üzilip,
Aldım k a h a l k ım tizilip,
Az b a r ım n ışınde
A r k ı, b a l l r işilip,
Yeñsiz köylek pişilip.
Sol tüsime köne l m a y,
Kün y a r ık tı köre l m a y,
Bo ğ s ı ölgen tüyedey,
Bo z l y turp k a l g n kün

Bu gece ben düş gördüm,
A ğ yip bir iş gördüm.
Bo ğ zım d a k i a ltan dü ğ mem kopup
Önüm sı r a h a l k ım dizilip
Evimin b a h eesinde
R a k ı, b a l l r içilip
Yensiz gömlek biçildi.
Düşüme in a n a d n,
Gün ışı ğ ım göremeden,
Y a vrusu ölen deve gibi,
A ğ l d ı ğ ım gündür bugün.

Boz boğ d n a yırılıp,
Yıl y turup k l g n kün...

☞ ☞

Kögildirdi kölgey şuvı tıp,
Kögendey közdi yıl tıp,
Kün közindey biykedi.
Ölen minen teñ etip,
Öz teñinnen kem etip,
Şın r d y boyun şüydirtip,
Şuy k k betin küydirtip,
B a s n k r a bürkentip,
B a vırın yerge süykentip,
T a s l p kettiñ sen, iyem...

☞ ☞

Biykelerdiñ biykesi,
Biyik t k tñ iyesi,
T a s t r n o r y s l i n g n,
T a m g m n a s t n n
İşken s köringen.
Tuvn g l üydiñ iyesi,
Tolgsıg n köp n vmettiñ n nesi,
Köşpem, köşpem dep ediñ,
Köşpem yetken b s n ,
K a t i n p tez söngen,
K a pilesten t l n g n.

☞ ☞

D a d l rdñ d n a sı,
Embekli er K a bıldıñ n a sı,
Kıynılı k rip K a netet,
Bu l y a y tıp tolg ydı.
To l y m a y t k iyesi,
K a n y a l l i K a bılım,
Öksizley özüm s k l g n,
Ögey tuv g n uvılm.
Öz y n i m d tiregim,
Ar ne yerde keregim,
Omır v d y n s k l g n yüregim,
Av d n a g n üyken üyde şır gım.
K a b r g m d k n tım
K a b l a t h s a netim,
K a r t a t n n iñ sen öziñ
Artık süygen b d l sı.
H a n y a l l i, biy sınılı,
İlgeri b k k n tilekli,
İyilmegen temirdey,
At b s i n d y yürekli.
Ayuv sınılı ol özi,
B a tir bitken bilekli,

(Y vrusu ölen) deve gibi y vrum d n a yırılıp
Ağ dıgım gündür bugün.

Gökyüzünü şel le gibi g ğıld tıp,
Erik gibi gözleri ğ tıp,
Güneşin ışıkl rı gibi yükseldi.
Ot l r ile denk olup
Denginden a s ğ l r a inip,
Çı n r gibi boyunu u z t tırıp,
P a r l k benzini y k tırıp,
B a s n k r a örtü örttürüp,
B a ğ r n m yere sürttürüp,
Bır kıp gittin sen, s h ibim.

H a n m l r n h n m m
Büyük t h t n s hibi
T a s l r a henkle yerleştirilmiş,
Ger d n i n d n
İçtiği su görünen
Doğduğu evin s hibi
Ş n c l n dığı bir çok nöbeti n n l m
Göçmem, göçmem demiştin,
Göçmen (ölümün) b s n a geldi,
İyice y n p tez söndü,
Ansızın gitti.

“Âlimlerin a limi
Ç lışk n yiğit” K a bil’ n nnesi
Çile çekmiş g rip K a netet,
Böyle terennüm ediyor.
Or y bur y y u y r l n n,
K a n yeledi K a bil’im
Öksüzken b k tıgım,
Üvey doğmuş oğlum
Benim ç nımın direği
Her yerde ihtiy ç duyduğum
B a ğ r n m d ki ç n m m t ş y n yüregim
Artık h r p olmuş büyük evde gözümün nuru
K a b r g m d (evimin duy r n d) k n dım
K a b l a d l y r l ğım,
Sen ihtiy r b b n n
Çok sevdiği çocuğu.
H a n yeledi, biy² end m lı
Geleceğe istekle b k n
Eğilmeyen demir gibi,
At b şı gibi cesur.
Ayı gibi kuvvetli
Bileği kuvvetli yiğit,

Adı gâ nâ a kıl t â g n,
Altı yurtkâ ol özi,
Kâ ytp y k rsı sâ b g n,
Yâ z küindey y yâ g n.
Yâ v körgende ol özi
Eki közi y yâ g n.

Ş

Şiir

Kâ ltırâ sâ kâ râ kiske böledim,
Kâ râ kis kâ tı bol r dep,
Kâ tebigе oğ dım,
Kâ tıp uyklâ p yâ tkâ ndâ ,
Yüreginiñ b sını
Kolım sâ lip kâ r dım.
Erkelese er uvılğâ b â dım,
Erikseâ vıl üyge kıldrtım,
Örneklî köylek kiygizdim,
Orın etip östirdim.
Tâ rmâ klî köylek kiygizdim,
Tâ rpâ n etip östirdim.
Kâ ydâ sennen körgenim,
Körgen minen bilgenim.
Al yâ vhhkâ tüyilip
Altını kâ ldı yıylıp.
Tâ pkâ nâ sî kâ ldı tâ guvlı
Tâ grâ kâ ldı kuruvlı
Tâ pkâ nâ sî kâ lşâ tâ lk bolsın,
Tâ grâ kâ lşâ küil bolsın,
Yâ klâ vâ ltın, yâ grâ yez,
Yâ hşâ rüvimâ tâ ndı,
İynesî ltın, yibi yez,
İygiâ rüvimâ tâ ndı.
Kâ nşısı kâ mkâ kesip kâ yıskâ n
İynesî inci tizip mâ yıskâ n,
İygiâ rüvimâ tâ ndı,
İşbâ vhlâ elden kâ nşî lgâ n,
Uşkâ nâ nî nâ ülgî lgâ n,
Kâ nşısı mâ nâ tâ zğâ n,
Dorğ sınıñâ vızıñâ
Okâ tigipâ tâ zğâ n.
Yegilgenâ rbâ m tuğâ rgâ n,
İyertlengenâ ttî yiberген,
Sâ r ymâ b r sâ lgâ n,
Yüregimniñ b sını
Ketpes koyı dert sâ lgâ n.
Aşuvlı ketip dertli ölgen,
Arñ nışlı ketip muñlı ölgen.
Yâ z kiyegen degeley,
Kıs kiyegen biyeley,
Kiyip bilgen kisige,
Ak kübeden kemi yok,
Yoklâ p bilgen kisige
Sâ dâ khâ nni erden kemi yok.

Şâ şırdıñında kıl veren
Altı yurdâ , odur,
(Düşmâ ndâ n) geri kâ çmâ yıp sâ ldırâ n,
Yâ z güneşi gibi p râ yâ n.
Düşmâ n gördüğünde
İki gözü p râ yâ n.

Titrese kâ râ kiske³ ile kundâ şâ rdım
Kâ râ kumâ ş sert olur diye,
Kâ difeye sâ rdım,
Derin uyuduğundâ
Yüreginin b sını
Elimi koyup b ktm
Erkek çocuğû gibi nâ zâ ndırdım,
Çâ nı sıkılırâ evden eve gezdirdim,
İşlemeli gömlek giydirdim,
Yer yâ pıp büyüttüm
Kollu gömlek giydirdim,
Yâ b nâ t gibi büyüttüm.
Nerede senden gördüğüm
Gördüğümle bildiğim
Al mendille b gñ
Altını kâ ldı toplâ nıp.
Râ fi kâ ldı tâ kılı
Tâ htî kâ ldı kurulu
Râ fi kâ hrşâ dâ rmâ dâ gın olsun,
Tâ htî kâ lşâ yâ nsın,
Direkleriâ ltın, yâ nî bâ kır,
Güzelim uçtu gitti,
İğnesî ltın, ipi bâ kır,
Güzelim uçtu gitti.
Mâ kâ sî ipek kumâ şâ n sirmâ yî isteksizce kesti
İğnesî inci dizip eğildi
Güzelim uçtu gitti,
İş (nâ kış) yâ p rken mâ kâ sâ ldı,
Uçâ nâ vdâ nâ v hâ yâ nndâ n) örneğâ ldı.
Mâ kâ sî ile yâ zî yâ zdı
Çâ nâ sınıñâ gızıñâ
Sırmâ ile isim yâ zdı.
Koşulmuşâ râ b mın koşumunu çözdü,
Eyerlenmişâ tı gönderdi,
Sâ r ymâ zenginlik veren,
Yüregimin b sını
Gitmez koyu dert sâ ldı.
Kızgın gidip dertli öldü,
Arzusunu yerine getiremeden sıkıntılı öldü.
Yâ zın giyinmiş der gibi,
Kışın giyinmiş kışâ k gibi,
Giyeabilen kişi için
Ak bâ şörtüden eksîği yok,
İyi bilen kişi için
Sîlâ hlî pek çok erden eksîği yok.

İt
B pişime kum tolıp,

P bucuu kum dolup

Esigimdi kese turgizdi
Erkinlikti öz b şım sürgizdi,
Bir kolım nı y berdi
Bir kolım ş y berdi
Dünx di öz b şım y y berdi.
Akş dı pullı y ş nı tti
Mı llık tuvil, yün de yok
Bu k y nım ketken soñ.
At t bilm s demeymen,
Ark sı y vır t bıl r,
Er t bilm s demeymen,
Erni yelke t bıl r,
Köşkende köşim y d g n,
Kong nd kos t b y l g n
Sendey k y d n t bıl r.
B şımdı b l m n yuvdrg n,
Belimdi t l d y buvdrg n,
Etten yilik ısl t k n,
Eñ d riye kiydiren,
Bultk yetken süngi l g n,
Buriñgı d n ülgı l g n
T y ng nd t l kor dı y pırg n,
Süyengende süngi ş bın sındırg n
Sendey k y d n t bıl r!

K ş pımı keserek dürdü (k t dı)
Özgürlüğü kendi b şım sürdüdü,
Bir elime y ğ verdi
Bir elime ş y verdi
Dünx yı kendi b şım yıktı.
P r yı pul gibi ş ydırdı
H y nın d yünün de değeri yok.
Bu b y n olduğum gittikten song
At bulunm z demiyorum,
Sırtı y ğlı olş bile bulunur,
Yiğit bulunm z demiyorum
Duğ ğı ensesinde olş bile bulunur,
Göçerken göçümü yoll y n,
Kon rken çift t b ğ y n,
Senin gibisi nereden bulunur.
B şımı b l ile yık t n,
Belimi d l gibi sık n,
Kemikten ilik çık r n,
En ş re ol nı giydiren,
Buluğ ul ş n süngü l n,
Eskilerden örneğ l n,
D y ndıgınd söğütten duy rı k p y n,
D y ndıgınd süngü ş pını kırdı n,
Senin gibisi nereden bulunur!

- 1 Nog y ş y: Ç y, süt, y ğ ve tuz ile y pıl n
çorbı kıy mınd bir içecek.
2 Biy: Örfi hukuku bilen, d y d rı bu hukuk
eş ş d rın göre b lleden itib rlı kimse.
3 Kiske: Bir çeşit kum ş.
4 T vkey: Anne nng nne vey d di.

- Ar şlı, Alt n, K ş n ve Kırım Türklerinin
Folklor ve Musikisi, *Türk Kültürü*, Yıl 13, Ekim
1975, s. 352.
A t l y, Besim, *Divân-ı Lügâti't-Türk Dizini-
Endeks-*, TTK Y ynl rı, Anğ r 1991.
B ddeley, John F., *Rusların Kafkasyayı İst-
tilası ve Şeyh Şamil*, Çev. Seğ t Özden, İst nbul
1989, s. 68.
B ş k kov, N. A., *Nogaysko-Russkiy Slovar*,
Mosk y , 1963.
Boğ t v, Pertev N ili, *Folklor ve Edebiyat*, C.
2, Ad m Y ynl rı, İst nbul 1982.
Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatına Giriş*, Anğ r
1986, s. 290.
Ergin, Muğ rrem, *Dede Korkut Kitabı Giriş-*

- Metin-Sözlük- (I), İndeks Gramer (II)*, TDK Y ynl rı -
rı, 3. B ş skı, Anğ r 1997.
—, *Orhun Abideleri*, Boğ zici Y ynl rı, 35.
B ş skı, İst nbul 2005.
K ş lmkoy , S. A., *Nogay Halk Yırları*, Mos-
ky 1969.
K ş p yev, Suyun, *Nogaydın Üyi*, Çerkesk
1995.
K ş kuş, İdris, *Türk Kültüründe Bozlaklar 1
(Orta Anadolu Bozlakları)*, Keskin Belediyesi Kül-
tür Hizmetleri, Anğ r 2005.
K ş y , Doğ n, *Anonim Halk Şiiri*, Akğ ğ Y y -
ynl rı, Anğ r 1999.
Kösoğlu, Nev t, *Türk Dünyası Tarihi ve Me-
deniyeti Üzerine Düşünceler*, İst nbul 1990, s. 380.
M hmud, Nedret, Dobruğ ve Kuzey K ş k s-
y Nog y d rının Folkloru Üzerine Genel Bir B kış,
3. *Uluslar arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*,
Anğ r 1986, C. 1, s. 188.
Tokel, B y m Bilge, *Neşet Ertaş Kitabı*, Ak-
ğ ğ Y ynl rı, Anğ r 1999.
Türkçe Sözlük, TDK Y ynl rı, C. 1-2, Anğ r
1988.